

УДК 330.55.051

А. В. Кулінська,
к. держ. упр., доцент, доцент кафедри маркетингу та менеджменту,
Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського, м. Кривий Ріг

БЮДЖЕТНА БЕЗПЕКА ЯК УМОВА ДОСЯГНЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ

A. Kulinska,
PhD, associate professor, assistant professor of marketing and management department,
Donetsk National University of Economics and Trade named after M. Tugan-Baranovsky, Kryvyi Rih

BUDGET SECURITY AS A CONDITION FOR ACHIEVING NATIONAL SOCIO-ECONOMIC INTERESTS

У статті розглянуто стан складових бюджетної безпеки, що відображає особливості мобілізації і використання ресурсів для задоволення економічних та соціальних потреб суспільства і запропоновано рекомендації щодо надійного механізму забезпечення бюджетної безпеки України.

The article describes the state of the components of the security budget that reflects the mobilization and use of resources to meet economic and social needs of the society and recommendations as a reliable mechanism to ensure fiscal security of Ukraine.

Ключові слова: безпека, бюджетні кошти, валовий внутрішній продукт, валютна ліквідність, експортний потенціал, механізм забезпечення.

Key words: security, budgetary funds, gross domestic product, currency liquidity, export potential, mechanism components.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ АБО ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Ефективну бюджетну політику вважають найважливішим фактором сталого економічного зростання, оскільки за рахунок бюджетних коштів здійснюється фінансування напрямів діяльності держави. Безпеку бюджетної політики треба розглядати як такий стан складових бюджетної системи, при якому забезпечується збалансований розвиток і захист національної економіки, фінансової системи і сукупності взаємопов'язаних сфер або ланок фінансових відносин, що відображають особливості мобілізації та використання ресурсів для задоволення економічних і соціальних потреб. Тому бюджетна безпека як один із найважливіших факторів економічного розвитку держави виступає своєрідним критерієм ефективності її бюджетної політики та організації і реалізації бюджетного процесу.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ І НА ЯКІ СПИРАЄТЬСЯ АВТОР, ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, ЯКИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

Вивчення бюджетної безпеки в контексті світової фінансово-економічної кризи засноване на провідних ідеях та узагальненнях з бюджетної проблеми, а також

забезпечення національної безпеки вітчизняних або зарубіжних вчених-економістів.

Серед українських дослідників значний вклад у розвиток сучасної теорії бюджетної безпеки як складової економічної та фінансової безпеки внесли: О.І. Барановський, О.Г. Білорус, В.М. Геєць, В.П. Горбулін, М.М. Єрмошенко, Г.В. Козаченко, В.І. Мунтіян, Г.А. Пастернак-Таранушенко, А.І. Сухоруков, В.Т. Шлемко та ін. Важливу роль у розкритті бюджетної безпеки відіграють наукові праці зарубіжних вчених: Ш. Бланкарта, Дж. Б'юкенена, Л. Коженювські, Дж. Стігліца, С. Фішера та ін.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є оцінка взаємодії складових бюджетної безпеки, дослідження трансформації грошових відносин між державою, громадянами та бізнесом у суспільні блага, масштаби яких визначають актуальність бюджетного гарантування фінансової безпеки і складання рекомендацій щодо узгодження бюджетної політики із стратегічними завданнями соціально-економічного розвитку України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Послуживши основою для поглиблення теоретико-методологічних засад бюджетної безпеки, з урахуван-

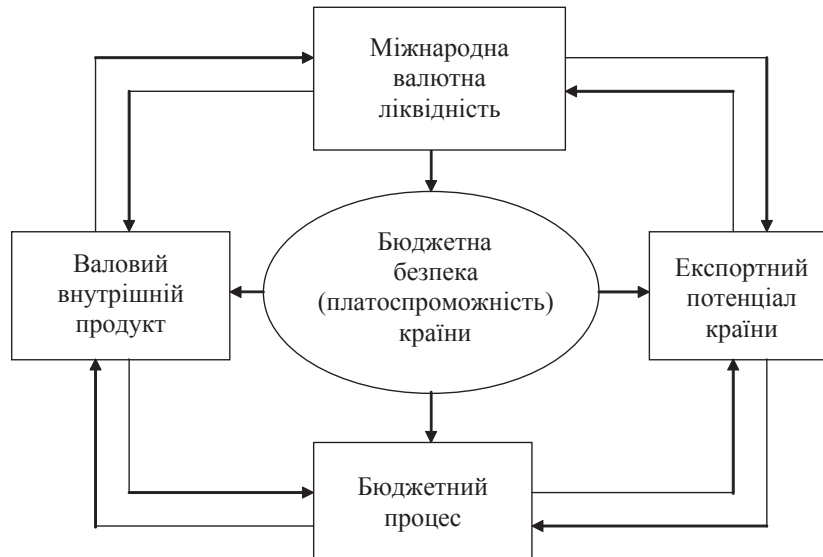

Рис. 1. Взаємодія складових механізму забезпечення бюджетної безпеки України

Джерело: розробка автора.

ням фінансово-економічного розвитку держави, праці вчених-економістів [1; 3; 4; 6] засвідчили опосередкований характер вивчення актуальних питань бюджетної безпеки в контексті досліджень з економічної та фінансової безпеки. Під цим поняттям розуміють стан забезпечення платоспроможності з урахуванням балансу доходів та видатків і ефективності використання бюджетних коштів. Платоспроможність будь-якої країни, в тому числі й України, залежить від валового внутрішнього продукту, експортного потенціалу та валютної ліквідності (рис. 1).

У перші десять років незалежності, через щорічне зменшення обсягів вітчизняного виробництва, країна втратила майже 60 % валового внутрішнього продукту. Цей спад вдвічі перевищив глибину падіння американської економіки в роки Великої депресії. Від зазначеного шоку вітчизняна економіка, по суті, так й не оговталася ні кількісно, ні якісно. Тому сьогоднішня криза, початок якої пов'язують зі зміною політичної влади в країні, не більше ніж чергове сповзання до дна економічної ями, в яку Україна потрапила чверть століття тому.

За 14 років, з 2000 року по 2013 рік, вітчизняний валовий внутрішній продукт збільшився на 69,8 %. Після України мінімальний приріст валового внутрішнього продукту країни показала Естонія (75,7 %), а максимальний — Таджикистан (у 2,9 рази), Туркменістан (3,1 рази) та Азербайджан (4,8 рази). При такій динаміці до моменту, коли вітчизняний валовий внутрішній продукт досягне рівня 1990 року, країна буде перебувати на узбіччі світової економіки, далеко позаду своїх сусідів, не будучи здатною розділити ні їх успіхів, ні їх планів, ні їх можливостей.

Втративши колишню технологічну базу, вітчизняна економіка виявилася прив'язаною до світової кон'юнктури на сировину. Це пояснює, чому єдиний стійкий підйом в незалежній Україні припав на 2000—2007 роки, хоча навряд чи тоді корупції, фальсифікату і політичних чвар було менше, ніж сьогодні. Його причина цілком банальна [7]: в основі тодішнього зростання лежали не реформи, не особливий бізнес-клімат та не добра воля політиків, а незалежний від них зліт цін на сировину.

Це сприяло підвищенню вітчизняного валового внутрішнього продукту країни на 7,5 % на рік, що вдвічі переважало загальносвітову динаміку (3,4 %). Завдяки цьому на Україну зійшла "сировинна благодать" [3]: потік іноземної валюти, інвестицій, ревальваційний тиск на гривню або її курсове посилення, рекордне зростання міжнародних резервів (38 млрд дол.), зростання особистих доходів та бюджетних надходжень, кредитний та банківський бум, будівельна лихоманка.

У 2010—2011 роках відбувся черговий сплеск сировинної кон'юнктури, що тривав всього два роки. Його короткостроковість, як й економічна політика України не дозволили ні розігнати зростання валового внутрішнього продукту (з середньорічних 4,7 %), ні розв'язати клубок накопичених проблем. Поточна фаза вітчизняної кризи почалася у 2012 році з відновленням сировинної рецесії. Сьогодні вона триває четвертий рік поспіль. Враховуючи це, можна впевнено сказати, що торішнє падіння валового внутрішнього продукту країни, бюджетні проблеми та девальвація гривні сталося і без військової інтервенції (рис. 2).

Структура валового внутрішнього продукту країни є незмінною протягом останніх 3-х років, тобто з 2013 по 2015 роки. Сільське господарство, торгівля та промисловість займають найбільшу частку в загальному обсязі валового внутрішнього продукту України. Найменшу частку в загальному обсязі валового внутрішнього продукту країни традиційно займає будівництво та енергетика, а також охорона здоров'я, освіта та культура.

Але якщо хочемо отримати значні темпи щорічного приросту економіки, то просто інтенсивний розвиток зазначених галузей не дасть такої можливості, потрібно ще й екстенсивний розвиток галузей національного господарства. Є необхідність у появі, чи виділенні з сьогоднішніх, нових бюджетоутворюючих галузей, що характеризуються потенційно високою питомою вагою в структурі валового внутрішнього продукту України, зазначеною продукцією, високою технологічністю або доданою вартістю. Такими галузями, наприклад, можуть стати: енергетика, інформаційно-комунікаційна галузь, транспорт і міжнародне сполучення. Деякі з цих галу-

Рис. 2. Номінальний валовий внутрішній продукт України за 2005—2015 роки, млн грн.

Джерело: [8].

зей володіють серйозним експортним потенціалом товарів та послуг, що допоможе, з часом, негативне сальдо платіжного балансу України перетворити на стабільно позитивне.

Крім валового внутрішнього продукту, на рівень бюджетної безпеки, а точніше на забезпечення платоспроможності країни, впливає й експортний потенціал України як один із видів міжнародної торгівлі. Позитивний баланс у зовнішній торгівлі є свідченням успішної економічної політики держави та реалізації її інноваційного потенціалу. Але падіння попиту або гальмування зростання світової економіки зачепило торговельні операції всіх країн світу та торкнулося усіх секторів [6].

Така тенденція є загрозливою, особливо для країн, що розвиваються. Їм міжнародна торгівля забезпечує приплив іноземних інвестицій та економічне зростання, вона сприяє процесам лібералізації і глобалізації. Ступінь залежності країн, що розвиваються, від зовнішньої торгівлі за останні 10—15 років значно підвищився. Однак з поширенням кризових явищ те, що було фундаментом для економічної стабільності, сьогодні діаметрально змінило напрям впливу. Залежність від зовнішніх ринків, коливання обмінного курсу і зниження попиту стали факторами ризику та ускладнюють боротьбу з фінансовою кризою.

В Україні модель національної економіки, яка ґрунтується на застарілих технологіях, обумовлює випуск продукції з низьким рівнем доданої вартості та спричиняє зниження рівня її конкурентоспроможності. Державна підтримка багатьох підприємств надто обтяжлива для бюджету, а механізми допомоги залишаються непрозорими. За цей період падіння обсягів експорту відбувалося за всіма товарними групами (металопродукція, продукція машинобудування та хімічної промисловості), крім окремих позицій агропромислового комплексу.

А тим часом економічна активність згортається і криза нікуди не пішла з України. Бо однією з базових її причин є невідповідна імпортоорієнтована модель розвитку країни. "Більше привеземо — більше обмитимо", ну а те, що менше виробимо самі, проблема наступних поколінь, а не чинного уряду [2]. Така позиція вкрай небезпечна і потребує конструктивної критики.

Насамперед тому, що в країнах, на які ми хочемо рівнятися — Німеччині, США, Великій Британії, Швеції, митні платежі становлять кілька відсотків дохідної частини бюджету. В Україні — майже третину. Замість притоку експортом — це створення робочих місць, нових виробництв, освоєння нових внутрішніх можливостей і живого внутрішнього ринку, відбувалося створення нації "купи-продай". Це шлях до зникнення зі списку перспективних на користь країн-невдах. У 1993—1997 роках експорт України був сумірний з експортом Туреччини, Польщі або Чехії. Впродовж 2011—2014 років він катастрофічно скорочувався й нині становить 25—30 % від показників цих держав (Польща — 218 млрд, Туреччина — 176 млрд, Чеська Республіка — 147 млрд, Україна — 52 млрд дол. США) [8].

Пріоритети експорту — це окреме важливе питання. Його досліджували експерти Інституту суспільно-економічних досліджень. Використовуючи методику міжнародних економічних організацій, вони дійшли висновку, що сучасні галузі економіки України можна поділити умовно на чотири категорії: стратегічні лідери, потенційні лідери, поточні лідери та проблемні галузі.

До першої категорії належать, наприклад, комп'ютерне програмування, виробництво машин та устаткування, до другої — фармацевтична продукція та телекомунікації, до третьої — сільське господарство і хімічне виробництво, до четвертої — малоперспективні видобування вугілля або виробництво текстилю. Товари з першої і другої категорій роблять український експорт наступальним або залучають інвестиції. Саме таким шляхом — знаходження перспективних сегментів або їх преференційного розвитку — йшли сусідні країни та отримали результат.

Є досвід багатьох країн, які визнані як експортоорієнтовані і які створили успішні структури багато років тому. Саме їхній досвід й можна перейняти. Це, наприклад, Німеччина, Австрія і Данія в Європі, Південна Корея в Азії, Мексика в Америці та ін. Не все, що працює у них, працюватиме у нас, проте успішні підходи, наприклад, Литви чи Канади, цілком можна брати за основу. Головне, що базові елементи в нас є [7].

Українська економіка за своїм експортним потенціалом опустилась на рівень 2005 року — 30 млрд дол.

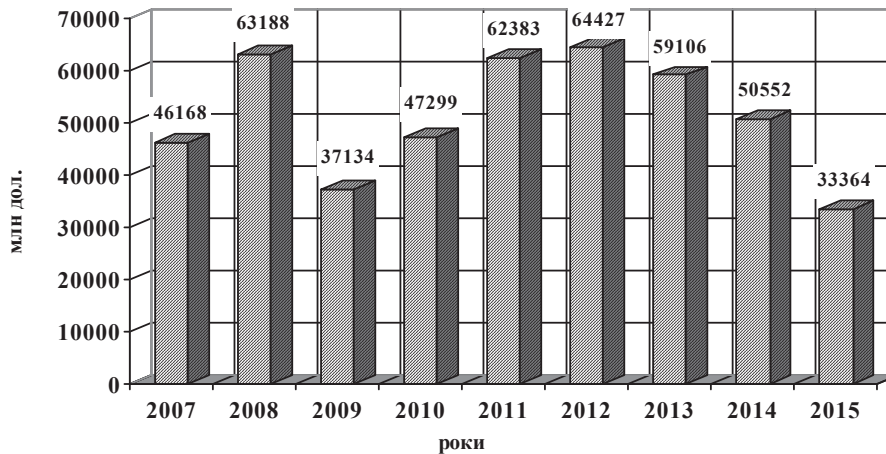

Рис. 3. Динаміка експорту України за 2007–2015 роки, млн дол. США

Джерело: [8].

США. Ще в 2012 році обсяг експорту товарів з України встановив черговий історичний рекорд, перевищивши значення 2008 року та досягнувши 64 млрд дол. США (рис. 3), що створювало надійне джерело надходжень валюти в країну.

Вже сьогодні можна зробити висновок, що обіцянки Європейського Союзу з надання підтримки для українських товарів через преференційний режим виявились фактично порожніми для найбільш економічно активної частини населення України (можливо свою деструктивну роль відіграла політична нестабільність на Сході країни). Так, за результатами 2015 року обсяг експорту у країни Європейського Союзу скоротився на третину. Більш прискореними темпами впало лише постачання товарів в Росію. Традиційна галузь економіки — сільське господарство, виявилась абсолютно неконкурентоспроможною на ринках Європейського Союзу, а низькі квоти на поставки сільськогосподарської продукції лише посилювали даний ефект. Доповненням до цього стало падіння цін на сировинні товари у світі.

Отже, Україна має потужний науково-промисловий потенціал, який, на відміну від більшості країн світу, не має відповідної інституційної і фінансової державної підтримки для просування на світові ринки, через що, незважаючи на наявні цінові або технічні переваги, не використовується повною мірою експортний потенціал високотехнологічних товарів українського виробництва на зовнішніх ринках. На сьогодні існує необхідність створення інституційної основи для запровадження державної підтримки упровадження фінансових інструментів розвитку експорту, який забезпечить розвиток та нарощування вітчизняного економічного потенціалу і закріплення на традиційних чи нових ринках збуту.

Наступним важливим елементом забезпечення платоспроможності країни, а точніше її рівня бюджетної безпеки, є міжнародна валютна ліквідність. Це здатність країни забезпечити своєчасне погашення міжнародних зобов'язань прийнятними для кредитора платіжними засобами (рис. 4). Міжнародна валютна ліквідність будь-якої країни, в тому числі і України, виступає засобом міжнародних платежів, що використовуються для покриття дефіциту платіжного балансу або засобом валютної інтервенції, що є методом валютного регулювання.

Національний банк застосовує валютну інтервенцію для врівноваження попиту або пропозиції на іноземну

валюту та обмеження рівня коливань курсу національної грошової одиниці. Але використання валютних інтервенцій має певні межі, адже вони ефективні за незначної неврівноваженості платіжних балансів, яка характеризується періодичною зміною активного або пасивного сальдо. Через обмеженість валютних резервів продаж іноземної валюти має чергуватися з її купівлею, бо інакше резерви можуть бути вичерпані.

Для підвищення рівня міжнародної валютної ліквідності Україні потрібно підвищувати роль валютної політики у сфері міжнародних валютних відносин, що передбачає функціонування національної валюти у міжнародному обороті через міжнародні валютно-кредитні або фінансові організації. З приєднанням країни у 1992 році до найвпливовіших міжнародних фінансових організацій — Міжнародного валютного фонду, Світового банку або провідної регіональної фінансової установи — Європейського банку реконструкції і розвитку розпочато інтеграцію у світову фінансову систему. Потім Уряд країни почав взаємодіяти й з іншими організаціями Групи Світового банку — Міжнародною фінансовою корпорацією, Міжнародною асоціацією розвитку і Багатостороннім агентством з гарантування інвестицій [4].

Досвід співпраці з міжнародними фінансовими організаціями підтверджує необхідність удосконалення форм або механізмів її взаємодії. Враховуючи європейський вектор зовнішньої політики України, потрібно активно розвивати співпрацю з Європейським Союзом або іншими міжнародними фінансовими організаціями, наприклад, з Європейською асоціацією вільної торгівлі.

Європейська асоціація вільної торгівлі — це зона вільної торгівлі, котра об'єднує митні території європейських країн, які не вступили до Європейського Союзу, зокрема, Республіки Ісландія, Князівства Ліхтенштейн, Королівства Норвегії і Швейцарської Конфедерації. Зона вільної торгівлі забезпечує країнам-членам режим вільної торгівлі товарами і послугами, а також гарантує вільний рух капіталів та фізичних осіб [5].

Стратегічною метою діяльності Європейської асоціації вільної торгівлі залишається лібералізація торгівлі з найважливішими торговельними партнерами шляхом укладення угод про вільну торгівлю або розвитку співпраці в рамках Світової організації торгівлі. Угода про

Рис. 4. Складові міжнародної валютної ліквідності країни

Джерело: розробка автора.

торгівлю між Україною та державами Європейської асоціації вільної торгівлі ратифікована Законом України "Про ратифікацію Угоди про вільну торгівлю між Україною та державами ЄАВТ, Угоди про сільське господарство між Україною та Королівством Норвегія, Угоди про сільське господарство між Україною та Ісландією та Угоди про сільське господарство між Україною та Швейцарською Конфедерацією" від 7 грудня 2011 року.

Цілями Угоди, що ґрунтується на торговельних відносинах між ринковими економіками, є [1]: досягнути лібералізації торгівлі товарами відповідно до Генеральної угоди з тарифів або торгівлі 1994 року; досягнути лібералізації торгівлі послугами відповідно до Генеральної угоди про торгівлю послугами; значно збільшити інвестиційні можливості у зоні вільної торгівлі; на взаємній основі досягнути подальшої лібералізації ринків державних закупівель Сторін; сприяти конкуренції у економіках, особливо коли це стосується економічних відносин між Сторонами; забезпечувати достатній та ефективний захист прав інтелектуальної власності; сприяти гармонійному розвитку або розширенню світової торгівлі шляхом усунення бар'єрів у торгівлі та інвестуванні.

Крім того, необхідно ґрунтовно вивчати можливості інших валютно-кредитних та фінансових організацій світового або регіонального масштабу на предмет використання їхніх можливостей для фінансового сприяння розвитку української економіки, зокрема, Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку (ЮНІДО) і Продовольча та сільськогосподарська організація Організації Об'єднаних Націй (ФАО).

Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку — це спеціальна установа Організації Об'єднаних Націй, створена у 1966 році, мета якої полягає у

сприянні промислового розвитку або прискореній індустріалізації країн, що розвиваються шляхом мобілізації ресурсів. До її складу входять 171 держава, Україна є членом організації з 1985 року. Оперативна діяльність Організації Об'єднаних Націй з промислового розвитку полягає [3]: в наданні технічної допомоги країнам, що розвиваються у здійсненні конкретних проектів; в розробці регіональних довгострокових стратегій розвитку. Допоміжна діяльність включає збір, узагальнення, публікацію інформації, проведення досліджень, організацію конференцій з питань промислового розвитку.

Відносно діяльності Продовольчої та сільськогосподарської організації Організації Об'єднаних Націй, то вона спрямована на зменшення проблеми бідності та голоду у світі шляхом сприяння розвитку сільського господарства і вирішення проблеми продовольчої безпеки — це доступності всім та завжди харчування, необхідного для активного або здорового життя. Продовольча та сільськогосподарська організація Організації Об'єднаних Націй діє як форум, а також як джерело знання та інформації. Допомогає країнам, що розвиваються і країнам в перехідному періоді модернізувати і поліпшити сільське господарство, лісівництво та рибальство [2].

Оцінка співпраці України з міжнародними фінансовими організаціями протягом 1992—2015 років, незважаючи на проблеми, свідчить про поглиблення ринкових перетворень, прискорення трансформаційних процесів, намагання виведення економіки України на траєкторію сталого економічного зростання. Співпраця країни з міжнародними фінансовими організаціями повинна сприяти досягненню макрофінансової стабілізації, формуванню моделі конкурентного середовища, ста-

більності грошової одиниці, активізації інвестиційного процесу в Україні та розвитку приватного підприємництва.

Отже, дослідження причинно-наслідкових зв'язків складових бюджетної безпеки країни дозволило визначити причини, що перешкоджають формуванню такого рівня безпеки, який би сприяв ефективній реалізації бюджетної політики в Україні. Загрози бюджетній безпеці визначаються змістом відтворювальних процесів суб'єктів бюджетних правовідносин, ступенем узгодженості інтересів, а, отже, функціональною детермінованістю бюджетної політики, загальними принципами формування державного бюджету та еквівалентністю розподілу бюджетних коштів.

Відсутність чітких цілей і результатів використання бюджетних коштів є однією з основних загроз, які впливають на забезпечення бюджетної безпеки і порушують механізм формування дохідної та видаткової частин державного бюджету. Крім того, аргументовано, що ключовим протиріччям у виникненні загроз бюджетній безпеці країни є антагонізм зростаючих суспільних потреб і обмеженості бюджетних коштів. Чим більше потреб у суспільстві залишаються незадоволеними внаслідок обмеженості коштів, тим нижчим є рівень реалізації їх інтересів, а масштабнішим обсяг конфліктів або негативних впливів [3].

Але, крім зазначених загроз, що впливають на забезпечення бюджетної безпеки існують ще й інші протиріччя, які заважають формуванню ефективної бюджетної політики в Україні, це: суперечності між небажанням суб'єктів господарювання розлучатися з частиною власних коштів, що акумулюються до бюджету у вигляді податків і зборів, та обсягами отриманих ними суспільних благ; протиріччя між принципами формування державного бюджету і бюджетів адміністративно-територіальних одиниць; різниця між величиною акумульованих до місцевих бюджетів коштів і обсягом регламентованих повноважень органів місцевого самоврядування.

На основі результатів дослідження можна виділити наступні пропозиції щодо забезпечення безпеки виконання бюджетної політики держави, зокрема: раціоналізувати структуру бюджетних видатків на розвиток сфер національного господарства; створити ефективну систему державного фінансового контролю за використанням бюджетних коштів; посилити платіжну дисципліну суб'єктів господарської діяльності; сформувати ефективно діючий Стабілізаційний фонд бюджету для забезпечення стійкості бюджетної системи; удосконалити діючу Методику розрахунку рівня економічної безпеки України, запропонувавши додаткові індикатори бюджетної безпеки; удосконалити нормативно-правову базу щодо формування дохідної та видаткової частин державного бюджету з метою зниження ризиків їх невиконання.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Таким чином, бюджетна політика в Україні служить засобом вирішення поточних проблем, не маючи в своїй основі довгострокових цілей соціально-економічного

розвитку. В країні бюджетні пріоритети зосереджуються у нормативно-правових актах гілок державної влади, не формують стратегічних орієнтирів бюджетної політики, адже не знаходять свого продовження через неузгодженість положень таких документів чи періодичне їх неприйняття. Для підвищення рівня бюджетної безпеки важливим є узгодження цілей бюджетної політики із стратегічними завданнями соціально-економічного розвитку.

Література:

1. Барановський О.І. Фінансова безпека: [монографія] / О.І. Барановський. — К.: Фенікс, 2004. — 734 с.
2. Геєць В.М. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон та підприємство: [монографія] / В.М. Геєць, О.І. Черняк. — К.: Інжек, 2006. — 240 с.
3. Герасимчук З.В. Роль фінансової безпеки у реалізації цілей регіону / З.В. Герасимчук, І.М. Вахович // Економічна теорія. — 2009. — № 2. — С. 73—84.
4. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М.М. Єрмошенко. — К.: КНТЕУ, 2001. — 309 с.
5. Мунтіян В.І. Економічна безпека країни: [монографія] / В.І. Мунтіян. — К.: КВІЦ, 1999. — 462 с.
6. Сухоруков А.І. Сучасні проблеми фінансової безпеки країни: [монографія] / А.І. Сухоруков, С.Т. Пиріжкова. — К.: НІПМБ, 2004. — 117 с.
7. Шевцов А.І. Актуальні проблеми економіки України в контексті світової фінансової кризи / А. Шевцов, Г. Мерніков // Стратегічні пріоритети. — 2009. — № 1. — С. 80—85.
8. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

References:

1. Baranovskiy, O.I. (2004), *Finansova bezpeka [Financial security]*, Feniks, Kyiv, Ukraine.
 2. Geiets, V.M. Chernyak, O.I. (2006), *Modelyuvannya ekonomichnoyi bezpeky: derzhava, rehion ta pidpryemstvo [Modeling of economic security: state, region and enterprise]*, Inzhhek, Kyiv, Ukraine.
 3. Herasimchuk, Z.V. Vakhovich, I.M. (2009), "The role of financial security in the implementation of sustainable in the", *Ekonomichna teoriya*, vol. 2, pp. 73—84.
 4. Yermoshenko, M.M. (2001), *Finansova bezpeka derzhavy: natsionalni interesy, realni zahrozy, stratehiya zabezpechennya [Financial security state: national interests, real hreats, strategy software]*, KNTEU, Kyiv, Ukraine.
 5. Muntiyani, V.I. (1999), *Ekonomichna bezpeka krayiny [Economic security of the country]*, Kondor, Kyiv, Ukraine.
 6. Sukhorukov, A.I. Pyrizhkova, S.T. (2004), *Suchasni problemy finansovoyi bezpeky krayiny [Modern problems of financial security]*, NIPMB, Kyiv, Ukraine.
 7. Shevtsov, A.I. Mernikov, H.I. (2009), "Ukraine economic problems in the context of the global financial crisis", *Stratehichni priorytety*, vol. 1, pp. 80—85.
 8. State Statistics Committee of Ukraine (2016), "Statistical information", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 04 Feb 2016).
- Стаття надійшла до редакції 11.02.2016 р.*